

ЖЕКЕ ӨМІРДІ ҚҰРМЕТТЕУ ҚҰҚЫҒЫ

Ордабекова Әйгерім Маратқызы

ordabekovnaa@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті заң факультетінің 4 курс студенті

Ғылыми жетекші – Сәрсенова Сания Нұржанқызы

Қазіргі уақытта жеке және отбасылық өмірді құрметтеу сияқты құқық әрбір жеке мемлекеттің құқық нормаларымен қатар, халықаралық сипаттағы әртүрлі құжаттармен де қорғалады. Бұл құқық Адам құқықтарын қорғау туралы Еуропалық конвенцияның 8-бабында бекітілген. Соттың пікірінше, жеке (жеке) өмір - бұл толық анықтама беру мүмкін емес ауқымды санат. Әлбетте, бұл санат жеке өмір сүру құқығына қарағанда кең және оның ішінде әрбір адам осы ұғымды дамытып, оны белгілі бір мағынамен толықтыра алатын салаларға қатысты. 1992 жылы сот былай деп мәлімдеді: [жеке өмір] ұғымын "жеке адам өзі таңдаған жеке өмір сүре алатын ішкі шеңбермен шектелмей, сол жерден осы айналымға кірмейтін сыртқы әлемді толығымен алып тастау. Жеке өмірге құрмет, сондай-ақ адам өмірінің басқа аспектілерімен өзара қарым-қатынасты орнату және дамыту үшін белгілі бір құқықтар жиынтығын қамтуы тиіс.

"Жеке өмір" ұғымы үш топтан тұрады: 1. Физикалық, психологиялық және моральдық қол сұғылмаушылық: медициналық көмек көрсету және психиатриялық тексеру мәселелері; Конвенцияның 3-бабында көзделген қатыгездік деңгейіне жетпейтін қарым-қатынас; жүкті әйелдерге қол сұғылмаушылық және аборт мәселесі; үй зорлық-зомбылық құрбандарының физикалық және психологиялық қол сұғылмаушылық; мектептегі зорлық-зомбылық құрбаны болған баланың дене бітіміне қол сұғылмаушылық; жыныстық тиістілік, бағдарлау; өзінің табиғаты бойынша кәсіби және коммерциялық қызмет болып табылатын қызмет.; бірқатар кәсіптерге қол жеткізуге немесе жұмысқа қабылдауға шектеу қою; қайтыс болған отбасы мүшелерін жерлеу мәселелері (мысалы, мәйітті қайтыс болған адамның туыстарына беру); сондай-ақ бап мүгедектердің кейбір құқықтарын қозғайды. 2. Жеке кеңістік: бейнелер мен фотосуреттерге қатысты мәселелер; жеке тұлғаның беделі; мемлекеттің қауіпсіздік қызметтері жинаған және сақтайтын жеке немесе қоғамдық сипаттағы файлдар немесе деректер; тұлғаның денсаулығы туралы ақпарат (мысалы, АИТВ жұқтыру туралы, репродуктивті қабілеті туралы ақпарат); қарым-қатынас пен телефон арқылы сөйлесуді қадағалау; ақпаратты жазу, сақтау және кейіннен жария ету арқылы қоғамдық орындарда бейнебақылау; навигация жүйесінің көмегімен адамды қадағалау; Жұмыс берушінің қызметкерлерді бейнебақылау. 3. Жеке тұлға және жеке автономия: жеке басының дамуы мен жеке дербестік құқығы; еркін білдірген адамның өз өмірін аяқтау құқығы; бала асырап алу туралы ақпарат; әкесі мен баланың қарым-қатынасы; Діни және философиялық нанымдар туралы мәліметтер; адамды қоғамдық орында ұстау және тінту; мүлікті тінту және алып қою; қоршаған ортаны ластау; аты мен тегі мәселелері.[1]

Адам құқықтарын қорғау туралы Еуропалық конвенцияның 8-бабы екі құрамдас бөлікке бөлінген. Мәселен, бірінші тармақ кепілдіктердің мәнін қалыптастырады, ал екінші тармақ Конвенцияға қатысушы мемлекет көрсетілген құқықтар мен бостандықтарды шектеуді негіздей алатын жалпы шарттар мен нақты негіздерден тұрады.

Конвенцияның 8-бабының 1-тармағы, атап айтқанда, Мемлекет кепілдік беруі тиіс құқықтарды — жеке өмірін, отбасылық өмірін, тұрғын үйді және хат-хабарларды құрметтеу құқығын белгілейді.

Алайда, бұл құқықтар абсолютті болып табылмайтынын және мемлекеттік органдар белгілі бір жағдайларда 8-бапта көзделген құқықтарға араласа алатынын түсінеді. Бұдан басқа, 8-баптың 2-тармағы мемлекеттік органдар 8-баптың 1-тармағында жазылған құқықтарды іске асыруға кедергі келтіруі мүмкін жағдайларды ашады: әңгіме заңға сәйкес келетін және демократиялық қоғамда баптың 2-тармағында аталған заңды мақсаттарды іске асыру үшін қажетті араласулар туралы болып отыр. Жоғарыда көрсетілген мән-жайлар болған кезде ғана Конвенцияның 8-бабы бойынша мемлекеттің адам құқықтарын шектеуі қолайлы деп есептеледі.

Әдетте, адам құқықтары жөніндегі Еуропалық сот (бұдан әрі ЕСПЧ) мемлекеттің жекелеген азаматтардың құқығына араласуының заңдылығына күмән келтірмейді, алайда ол мемлекеттен бұл араласу қоғамдық қажеттіліктерге жауап беретін және бөлінетін қоғамдық құндылықтарға сәйкес келетін дәрежеде қажет екенін дәлелдеуді талап етеді [2]. Осылайша, азаматтар мен мемлекет арасындағы құқықтық даулардың негізгі мәні көзделетін мақсатқа араласудың тепе-теңдігі болып табылады деп айтуға болады.

Адам құқықтары жөніндегі Еуропалық сотқа жүгіну адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын халықаралық деңгейде қамтамасыз етудің қосымша кепілдігі, сондай-ақ адам іс бойынша мемлекетішілік соттың шешімімен қанағаттандырылмаған және құқықтық нормалардың бұзылуын болжаған жағдайларда оларды қорғау тетігі ретінде қаралады. Еуропа конвенциясын оның қатысушылары болып табылмайтын мемлекеттердің ратификациялауы азаматтардың Адам құқықтары мен бостандықтарын қорғау саласындағы жағдайына оң әсер ете алады және аталған құқықтарды іске асыруда, сондай-ақ жеке адамның, қоғам мен мемлекеттің түрлі өмір сүру салаларында оң үрдістер енгізеді деп пайымдаймыз.[3]Өтініш берушілер мемлекет Конвенцияның 8-бабының мәні бойынша олардың құқықтарын бұзатын шаралар қолданғанына шағымданатын жағдайлар неғұрлым кең таралған. Сонда сот адам құқығына араласудың ақталғаны туралы мәселені қарайды (8-баптың мәні бойынша) 8-баптың 2-тармағының талаптарына сілтеме жасай отырып.

8- бабымен қорғалатын құқықтары бұзылған ба?

Заңға сәйкес мұндай араласу жүзеге асырылды ма?

Ол заңды мақсат болды ма?

Ол демократиялық қоғамда қажет болды ма?

Бұдан басқа, өтініш берушілер мемлекет немесе мемлекеттік органдар Конвенцияның 8-бабында көзделген құқықты құрметтеуді қамтамасыз ету үшін қажетті шараларды қабылдауға тиіс болуына, бірақ қабылдамауына байланысты шағым бере алады. Мұндай жағдайда сот мемлекеттің қалыптасқан жағдайларда құқықты нақты құрметтеуге ықпал ететін оң міндеттемеге ие болуына қатысты мәселені қарастырады.

Бүгінгі күні Конвенцияның 8-бабы АҚЕК-ның неғұрлым вариативтік ережелерінің бірі болып табылады, ол мәселелердің өсіп келе жатқан санын қамту және бұрын бір де бір баптың күшіне енбеген мәселелерде қорғауды қамтамасыз ету қабілетін белсенді көрсетеді.

Жоғарыда айтылғандай, шағым қолайлы деп танылу үшін ол 8-баптың төрт аспектісінің біріне: жеке өмір, отбасылық өмір, тұрғын үйге немесе хат-хабарға қол сұғылмау мәселелеріне байланысты бұзушылықтарға қатысты болуы тиіс.

Өтініш берушінің иығына Конвенцияның 8-бабының мәні бойынша қорғағысы келетін өзінің қызығушылығын негіздеу міндеті жүктеледі. Мысалы, Гаскин Біріккен Корольдікке қарсы (шағым № 10454/83; 1989 жылғы 7 қаулы) ісінде өтініш беруші бала болған кезде оның асырап алған отбасында нашар сөйлескеніне байланысты жергілікті

билікке қарсы істі бастағысы келді. Ол жергілікті билікте болған өз ісіне қол жеткізуге тырысты. Билік осы іс үшін ақпарат берген өзге тұлғалар ақпаратты ашуға өз келісімін берген жағдайда ғана өтініш берушінің ісіндегі ақпарат оған берілуге тиіс деп шешті. Ол құжаттарға тікелей қол жетімділіктің болмауы оның жеке өмірін құрметтеу құқығын бұзғанына шағымданды (8-бап)

Сонымен қатар, өтініш беруші өз шағымында 8-баптың бір аспектісіне сілтеме жасаған кезде және осы аспектілердің барлығы 8-бапқа сәйкес келеді, сот қандай құқықтың қозғалатынын көрсетпеуі мүмкін. Мысалы, *Klass V. Germany* [4] өтініш беруші хабарламаларды ұстап қалу (пошта және телефон) жеке өмірге, отбасылық өмірге және хат алмасуға араласуды білдіреді деп мәлімдеді. Конвенцияның 8-бабының жоғарыда аталған төрт аспектісінің ұйғарымында соттың икемділігін атап өткен жөн.

Адам құқықтары жөніндегі Еуропалық сот әлі күнге дейін жеке өмір ұғымына нақты анықтама берген жоқ. Алайда, аспектіде жеке өмірге қол сұғылмаушылыққа қарағанда кең шекаралар бар және әркім еркін дами алатын, жетілдіріле алатын және өз әлеуетін іске асыра алатын саланы қамтиды. Мәселен, 1992 жылы сот жеке өмір ұғымын "ішкі шеңбермен" шектеуге болмайтынын айтты, онда адам өзінің жеке өмірімен өз қалауы бойынша өмір сүре алады және сыртқы әлемді толығымен жоққа шығара алады. Жеке өмірге деген құрмет белгілі бір дәрежеде басқа адамдармен қарым-қатынас орнату және дамыту құқығын қамтуы тиіс. [5] осылайша, жеке өмір міндетті түрде басқа тұлғалармен және сыртқы әлеммен қарым-қатынасты дамыту құқығын қамтиды. Жеке өмірді қандай қатынастар құрайды?

1. Отбасы өмірінің шеңберінен шығатын қатынастар.

2. 8-бапқа сәйкес отбасылық өмір шеңберінен шығатын қатынастар, бірақ жеке өмір құрайды және қорғауға лайық. Бұл санат қамтиды.

3. Асырап алушы ата-аналар мен олар қамқорлық жасайтын балалар арасындағы қарым-қатынас (*Швейцарияға қарсы X ісі*)

4. Некеде тұрмайтын Тараптар арасындағы қатынастар (*Wakerfieldv. TheUK*)

5. Жуырдағы уақытқа дейін бір жынысты серіктестер арасындағы қарым-қатынас жеке өмір туралы ережелерге сәйкес 8-бап қорғанбаған. Алайда, 2010 жылы Конвенцияны түсіндіру кезінде сот алғаш рет гомосексуальдық қарым-қатынастар отбасылық өмірдің нысаны екенін мойындады.

6. Гомосексуалистер мен олардың әріптестерінің балалармен немесе оларсыз қарым-қатынасы (*Taddeucciandmcall V. Italy*)

Адамның ең маңызды құқықтарының бірі - өмір сүру құқығы. Сот биоэтикамен байланысты аспектілерге жиі назар аударады. Бұл мәселеге қатысты ең үлкен істің бірі "Францияға қарсы" іс болып табылады. Істің мән-жайы мынада: бір гинекология бөлімшесінде аурухана қатысты екі пациенттердің бірдей фамилиялары әкеліп қате дәрігерлер нәтижесінде бір жүкті пациентке мәжбүр болды жүктілік. Францияның кассациялық соты дәрігерлердің іс-әрекеттерін, олардың қателігі ұрықтың өлуіне алып келгеніне қарамастан, кісі өлтіру деп қарастырмаған. Сонымен қатар, сот бұл істе анасының құрсағындағы ұрықты қылмыстық заңның қорғалуын пайдалана алатын субъект ретінде қараудан бас тартты. Шағымданушы ұрықты қорғаудың болмауы ұлттық заңнамада 2-бапты бұзу болып табылады деп мәлімдеген.

Алайда, өмір сүру құқығы Конвенцияның 2-бабында қорғалатынына қарамастан, жүктілікті тоқтату мәселелері Конвенцияның 8-бабында қорғалатын жеке және отбасылық өмір саласымен тығыз байланысты. [6] осылайша, 1976 жылы Комиссия 8-бап абортқа байланысты сұрақтарға де тарайтынын мойындады: "...жүктілікті үзуді реттейтін заңнама жеке өмір саласын қозғайды, өйткені әйел жүкті болғанда, оның жеке өмірі дамушы эмбрионмен байланысты болады".

Бірақ, пайымдау керек 8-бабы сондықтан, меніңше, ол құқық береді аборт. Өйткені, жүктілікті үзуге тыйым салу өтініш берушілердің дене және психологиялық денсаулықты құрметтеуге құқықтарының бұзылуы болып табылады, ол жоғарыда айтылғандай, "жеке өмір" ұғымын қамтиды [7].

Бұл ретте, жүктілікті ұзу тек қана әлеуетті ананың ғана емес, әкенің де құқықтарын қамтитынын түсіну маңызды. Бұл тұрғыда Біріккен Корольдікке қарсы Эванс ісін мысалға келтіруге болады [8], онда сот әлеуетті әкенің оның жеке және отбасылық өмірін құрметтеуге құқығы өніммен неғұрлым тығыз байланысты тұлға болып табылатын әлеуетті ананың құқығын жою үшін соншалықты кеңінен түсіндірілмеуге тиіс деп қаулы етті.

Қорыта айтатын болсақ, әр адам жеке өмірін құрметтеу құқығына ие, оны жүзеге асыруда заңдармен көзделген және Ұлттық қауіпсіздік, қоғамдық тыныштық, елдің экономикалық әл-ауқаты мүддесінде демократиялық қоғамда қажетті араласуды қоспағанда, тәртіпсіздіктерді немесе қылмыстарды болдырмау, басқа адамдардың денсаулығын немесе имандылығын сақтау немесе құқықтары мен бостандықтарын қорғау мақсатында мемлекеттік органдар тарапынан қол сұғушылыққа жол берілмейді. Қажеттілікпен жеке өмір ұғымы басқа тұлғалармен және сыртқы әлеммен өзара қарым-қатынасты дамыту құқығын қамтиды.

Конвенцияның 8-бабы шеңберінде жеке тұлғаның шағымы бойынша шешім шығарған кезде тексерудің екі сатысынан өту қажет. Бірінші кезең 8-баптың қолданылуына қатысты; басқа сөзбен айтқанда, құқық бұзушылық шағымдалып отырған ба, Шын мәнінде, Конвенцияның 8-бабының 1-бөлігіне кепілдік берілген құқық болып табылады ма. Бұл жиі пікірталасқа алып келеді, мысалы, осы баптың аясында жеке өмір немесе тұрғын үй ұғымына не кіреді. Егер соттың сот практикасын ескере отырып, судья адамның сілтеме жасайтын құқығы (мысалы, тұрғын үй бостандығына қатысты көзделген құқық) іс жүзінде 8-баптың 1-бөлігінің күші қолданылатын құқық болып табылмайтынын анықтаса, 8-бап қолданылмайды және бұл ретте шағымды қарау аяқталады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Нарушение статьи 8 (Право на уважение частной и семейной жизни) Европейской Конвенции. <http://prof-sommer.ru/tegi/narushenie-stati-8-pravo-na-uvazhenie-chastnoy-i-semeynoy-zhizni-evropeyskoy-konvencii>, қаралған күні: 05.04.2020;
2. Ивана Роанья. Защита права на уважение частной и семейной жизни в рамках Европейской конвенции о защите прав человека. Воронеж: ООО Фирма “Элист”, 2014- с.11
3. Тихомирова, А. В. Право на уважение частной и семейной жизни: международное и внутригосударственное регулирование / А. В. Тихомирова. — Текст : непосредственный, электронный // Юридические науки: проблемы и перспективы : материалы VII Междунар. науч. конф. (г. Казань, май 2018 г.). — Казань : Молодой ученый, 2018. — С. 57-61. — URL: <https://moluch.ru/conf/law/archive/298/14213/> қаралған күні: 05.04.2020
4. Класс и другие против Федеративной Республики Германии (KlassandOthers v. Germany): Постановление Европейского Суда по правам человека от 6 сентября 1978 года (жалоба N 5029/71)
5. The right to respect for private and family life. A guide to the implementation of Article 8 of the European Convention on Human Rights Ursula Kilkelly. <https://rm.coe.int/168007ff47> , қаралған күні: 06.04.2020
6. Дело Бозо против Италии, Диксон против Соединенного Королевства
7. Дело А, В, С против Ирландии (жалоба № 25579.05): <http://base.garant.ru/12188113/> , қаралған күні: 06.04.2020
8. Эванс против Соединенного Королевства (Evans v. the United Kingdom): Постановление Большой Палаты Европейского Суда по правам человека от 10 апреля 2007 года (жалоба N 6339/05) <http://european-court-help.ru/wp-content/uploads/2019/01/%D0%AD%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%81-Evans-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2-%D0%A1%D0%BE%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0.pdf>, қаралған күні: 06.04.2020